

Stručné dejiny 2. svetovej vojny na poštových a filatelistických artefaktoch – Vojnové udalosti v rokoch 1941 – 1943

(2. časť)

Jozef KORENÝ, npráp. v. v.

Narodil sa v Turzovke. Počas svojej vojenskej kariéry, ktorú ukončil v roku 1993, zastával funkcie v odbornosti chemik. Venuje sa filatelii, numizmatike, poštovej a vojenskej histórii. Svoje filatelistické zbierky vystavoval na troch svetových filatelistických výstavách (Poznaň, Miláno, Praha). Vykonával viaceré funkcie v ZČSF a ZSF. Je publikačne činný (monografie o Trenčíne, Uhrovci, Turzovke, články v tlačенých médiách). Pri organizovaní viacerých výstav pôsobil ako ich kurátor. Je držiteľom mnohých vojenských i civilných medailí. V ankete Vojenský čin roka 2001 sa umiestnil na 3. mieste.

1. Plán Barbarossa a Veľká vlastenecká vojna

V prvom období II. svetovej vojny sa sformovali dva proti sebe stojace bloky. Prvý – nacistický – na čele s nacistickým Nemeckom, ktorý sa snažil o nové rozdelenie sveta a jeho úplne ovládnutie. Druhý blok, obranný, pozostával zo štátov, ktorých pozície boli nacistickou rozpínavosťou ohrozované – Francúzsko, Anglicko, Belgicko, Holandsko a niektoré ďalšie. Mimo týchto blokov stál Sovietsky zväz (ZSSR), ktorý dosiahnutý stav hodnotil ako vojnu o rozdelenie sveta medzi veľmocami.

Po nastickej agresii proti Poľsku sa Nemecko de facto stalo susedom ZSSR a preniklo aj do Pobaltia. Preto ZSSR ponúkol pobaltským republikám dohody o vzájomnej pomoci, ktoré by v podstate vylúčili, aby sa tieto štáty stali základňami budúcej agresie nemeckého nacizmu proti Sovietskemu zväzu.

V septembri a októbri 1939 ZSSR podpísal dohody s Estónskom, Lotyšskom a Litvou. Uvedené štáty podľa nich poskytovali Sovietskemu zväzu právo na vytvorenie predsunutých posádok v úsekoch, ktoré mohli slúžiť ako uzlové body v prípade útoku proti ZSSR. Avšak vlády týchto štátov začali postupne dohody porušovať. Estónci vyhlásili, že neprijmu ruskú pomoc ani v prípade, keď bude z druhej strany útočiť Nemecko.

ZSSR sa snažil aj o spoluprácu s Fínskom, kde si chcel zabezpečiť svoje hranice v prípade nečakaného napadnutia. Preto sa obrátil na Fínsko s návrhmi na výmenu fínskeho územia v nebezpečnej blízkosti Leningradu, ale aj na iných miestach spoločnej hranice. Návrhy ZSSR a hlavne tie územné požiadavky, ktoré by znehodnotili Mannerheimovu líniu¹⁾, boli však pre Fínsko neprijateľné. Zámenkou k vojne, ktorá do histórie vstúpila pod názvom „Zimná vojna“, sa stal fingovaný tzv. Mainilský incident, zinscenovaný 26. 11. 1939 ZSSR, pri ktorom mali Fíni ostreľovať územie ZSSR. Vzápätí, 30. 11. 1939, ZSSR bez vyhlásenia vojny napadol Fínsko. Vojna sa skončila prímerím 13. 3. 1940. Toto vystúpenie Červenej armády (ČA) ukázalo nedostatky v jej velení i v taktike vedenia bojov a ZSSR v nich utrpel značné straty na živej sile a technike. Tie na strane ZSSR dosiahli 48 745 mŕtvych, 158 000 ranených, kým na fínskej 22 830 mŕtvych a nezvestných, 48 700 ťažko ranených.

V lete 1940 sa litovská vláda otvorene obrátila na nemeckú vládu s návrhom, aby Nemecko bez odkladu vyslalo vojská na pobaltské územia. Po týchto provokáciách ZSSR oznámil vládam pobaltských republík, že nebude naďalej trpieť akcie fašistických kruhov proti sebe. Po vstupe ČA na územia všetkých troch štátov sa v nich v júni 1940 vytvorili nové vlády a ich poslanci 21. 7. 1940 prehlásili, že dobrovoľne vstupujú do ZSSR.

Sovietsky zväz neuznal zabratie Besarábie Rumunskom a obe krajiny riešili aj otázku Severnej Bukoviny. Rumunsko prijalo návrhy ZSSR o odstúpení týchto území a koncom júna 1940 sovietske vojská vstúpili do Besarábie a Severnej Bukoviny. Opatrenia, ktoré ZSSR v tomto období urobil na svojich západných hraniciach, sa neskoršie ukázali ako veľmi dôležité.

Príprava Nemecka na vojnu proti ZSSR v rokoch 1940 – 1941

Na konci júla 1940 začali v nemeckom generálnom štábe prípravy na ťaženie proti ZSSR. Generál E. Halder poveril prípravou predbežného plánu operácií proti ZSSR genpor. E. Marcksa, bývalého náčelníka štábu

¹⁾ Išlo o systém opevnení, ktorý v 20. a 30. rokoch vybuďovalo Fínsko naprieč Karelou šíjou, aby prehradilo najľahšiu prístupovú cestu v prípade útoku ZSSR.

18. armády. Jeho plán sa stal základom neskorších finálnych plánov. Dňa 5. 12. 1940 podal gen. F. Halder A. Hitlerovi správu o stave prác na útočnom pláne. Na základe Halderovho memoranda vydal Hitler 18. 12. 1940 tzv. direktívu č. 21, ktorá sa stala základom strategického plánu útoku na ZSSR a určovala základné smernice pre plán „BARBAROSSA“, čo bolo krycie meno invázie vojsk Osi do ZSSR. Hitler ho chcel zničiť skôr, než sa USA stanú veľkou vojenskou mocnosťou.

Rozdelenie hlavných síl

Nemecko. K 7. 10. 1940 disponovalo 155 divíziami bez delenia na bojaschopné a tie, ktoré boli v štádiu formovania. V decembri 1940 malo už 184 divízií, z nich bolo 144 bojaschopných, 18 divízií dočasne mimo bojovú pohotovosť v Nemecku a 22 divízií, ktoré sa formovali. Do počtov sú zarátané aj divízie Waffen SS, ale už nie výsadkové divízie Luftwaffe.

K 9. 4. 1940 sa 15 divízií nachádzalo vo Východnom Prusku a v okupovanej časti Poľska. V októbri 1940 sa tento počet zvýšil na 30 divízií, v decembri 1940 na 36 divízií a pribudli divízie umiestnené v Rumunsku a v apríli 1941 aj 47 divízií v severnom Nórsku i Rumunsku. Celkový početný stav Wehrmachtu v období máj – jún 1941 dosahoval 7 234 000 vojakov. K 1. 6. 1941 mal 208 divízií, z toho 167 bojaschopných, 9 ochranných divízií s čiastočnou bojaschopnosťou a 32 formujúcich sa divízií.

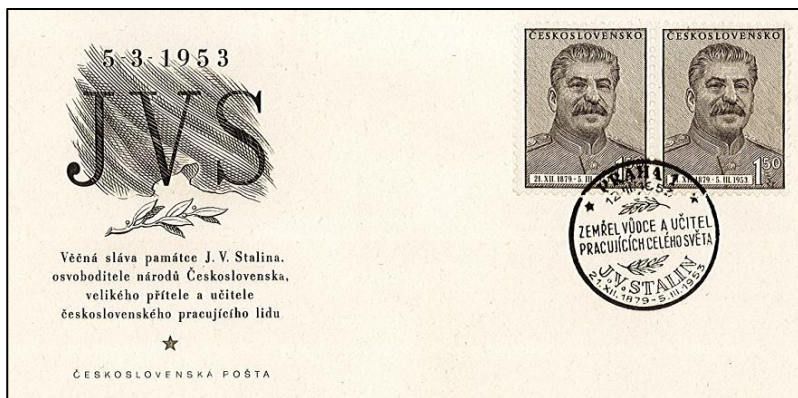
Sovietsky zväz. Vláda v čase prepadnutia Poľska nacistickým Nemeckom 1. 9. 1939 vyhlásila zákon o všeobecnej vojenskej povinnosti. K 21. 6. 1941 mal ZSSR tieto sily a prostriedky: 187 divízií, necelých 3 000 000 vojakov, 38 000 diel a mínometov, 9 917 vojenských lietadiel a 13 100 tankov.

K posilneniu autority sovietskej vlády sa 6. 5. 1941 na jej čelo postavil J. V. Stalin (obr. 1). Dokumenty strategického významu J. V. Stalinovi a V. M. Molotovovi spracovávali a predkladali arm. gen. K. A. Mereckov, náčelník GŠ v roku 1940, maršal G. K. Žukov, náčelník GŠ od januára do júla 1941 (obr. 2), maršal B. M. Šapošnikov, náčelník GŠ v roku 1941, zástupca vedúceho obrany, účastník tvorby plánov dôležitých operácií v rokoch 1941 – 1942 a náčelník VA GŠ v rokoch 1943 – 1945 (obr. 3), genmjr. A. M. Vasilevskij, náčelník Operačného oddelenia GŠ ČA, od augusta 1941 zástupca náčelníka GŠ a od júna 1942 náčelník GŠ a Národný komisár obrany maršal S. K. Timošenko (obr. 4).

Veľmi vážne nedostatky vo výcviku a vedení vojenských operácií ukázala už spomínaná Zimná vojna. Prejavila sa pri nej aj generačná diera vo veliteľskom zbore po jeho zdecimovaní v čase veľkého teroru v rokoch 1937 – 1938. Čistky oslabili ZSSR po vojenskej stránke, pretože zlikvidovali veľkú

časť skúseného dôstojníckeho zboru, čo malo počas vojny s Nemeckom veľmi negatívny vplyv. V rokoch 1937 – 1938 NKVD zatkla 1 548 367 ľudí, z ktorých 681 692 zastrelila. Zlikvidovala 15 veliteľov armád, 60 veliteľov zborov, 136 veliteľov divízií, 42 vojenských komisárov, celkovo 23 000 sovietskych vojakov a politických dôstojníkov. Medzi popravenými bol aj významný vojenský stratég a teoretik maršal M. N. Tuchačevskij (obr. 5).

J. V. Stalin neveril ani informáciám svojich vyzvedačov. V Japonsku pôsobiaci Richard Sorge poskytol informáciu, že cisárstvo nepodnikne vojenské aktivity na Ďalekom Východe a tak mohli byť armády z východu presunuté k západnej hranici ako druhý strategický sled. Nemecký vojenský zbeh Alfred Liskow, ktorý zbehol 20. 6. 1941, prezradil dátum útoku. Veľmi závažným bol moment prekvapenia z nemeckého útoku, spôsobený nesprávnym Stalinovým hodnotením vojensko-politickej situácie v predvečer vojny. Stalin považoval správy o pripravách Nemecka na rozpútanie vojny so ZSSR za provokačné akty, ktoré mali vyvolať sovietske protiakcie a tie by potom mohli poslúžiť ako zámienka na skutočný nemecký útok. To malo za následok, že v niektorých pohraničných vojenských oblastiach neboli sústredené dostatočné obranné sily, ktoré by mohli prekvapivému nepriateľskému útoku klásť úspešný odpor. Na spoločnej hranici nebola dobudovaná ani nová obranná „Molotovova línia“²⁾.

Obrázok 1 FDC Československa so známkami J. V. Stalina
vydaná 5. 3. 1953 pri príležitosti jeho úmrtia

²⁾ Systém opevnení budovaný ZSSR v rokoch 1940 – 1941 pozdĺž novej západnej hranice po anektovaní pobaltských štátov, východného Poľska a Besarbie.

Obrázok 2 Celinová obálka ZSSR so známkami maršala G. K. Žukova s príležitostnou známkou, vydaná v roku 1982

Obrázok 3 FDC ZSSR so známkou maršala V. M. Šapošnikova s príležitostnou pečiatkou, vydaná v roku 1982

Obrázok 4 FDC ZSSR so známkou maršala S. K. Timošenka s príležitostnou pečiatkou, vydaná v roku 1980

Obrázok 5 Celistvosť ZSSR so známkou maršala M. N. Tuchačevského s príležitostnou pečiatkou, vydaná v roku 1963

Realizácia plánu „Barbarossa“

Nacistické Nemecko 22. júna 1941 ráno o 4.00 hod. bez vypovedania vojny zaútočilo na ZSSR v sile 152 divízií. Hitler v nich sústredil 3 050 000 vojakov, 3 397 tankov, 250 útočných diel, 1648 obrnených áut a transportérov, 7 147 diel, 2 510 bojových lietadiel, 600 000 motorových vozidiel a 625 000 koní. Začala sa operácia BARBAROSSA a Veľká vlastenecká vojna. Skupina armád „SEVER“ pod velením poľného maršala W. von Leeba začala činnosť v oblasti Baltického mora v smere na Leningrad spoločne s finskými jednotkami, ktoré rozvinuli vojenské operácie v oblasti Ladožského jazera. Útok vojsk nemeckého Wehrmachtu a jednotiek Waffen SS v skupine armád „NÓRSKO“ smeroval tiež na Murmansk a velil im gen. N. von Falkenhorst (obr. 6). Najsilnejšia Skupina armád „STRED“, ktorej velil poľný maršal F. von Bock, útočila v smere Minsk – Smolensk – Moskva. Na južnom smere fronty od Cholmu až po čiernomorské pobrežie do 3. 12. 1941 realizovala operácie Skupina armád „JUH“ smerujúca na Kyjev pod velením poľného maršala G. von Rundstedta.

Na útoku hitlerovských nacistických vojsk sa podieľali aj spojenci, ktorí sa pridali na stranu fašistického útočného paktu Os Berlín – Rím – Tokio.

Rumunsko v sile 3. a 4. armády (14 divízií, z toho 1 tanková a 13 peších divízií), 8 brigád (5 peších a 3 jazdecké), s celkovým počtom 325 685 vojakov, 201 tankov a 623 lietadiel (obr. 7).

Maďarsko v sile rýchleho zboru (2 motorizované, 2 jazdecké, 1 „myšlivecká“ a 1 horská brigáda a letecká skupina), s celkovým počtom 84 000 vojakov, 81 tankov, 26 ľahkých diel, 48 bojových lietadiel (obr. 8).

Fínsko v sile 14 peších divízií, 3 brigád (z toho 1 tanková a 1 jazdecká), s celkovým počtom 470 000 vojakov, 104 tankov, 22 obrnených vozidiel a 307 lietadiel (obr. 9).

Taliansko v sile Talianskeho expedičného zboru (3 divízie s podporou 2 samostatných leteckých skupín), s celkovým počtom 60 900 vojakov, 60 tankov a 70 lietadiel (obr. 10).

Slovensko v sile Rýchlej skupiny, s celkovým počtom 1 910 vojakov, 47 tankov, 3 obrnených vozidiel a 9 diel. O júla 1941 sa pridali tiež 2 pešie divízie (Zaisťovacia divízia a Rýchla divízia), 1 motorizovaná brigáda (Rýchla brigáda), 2 stíhacie letky a 3 pozorovacie letky. Celkový počet tak dosiahol 50 698 vojakov, 62 tankov, 15 obrnených vozidiel a 77 bojových lietadiel (obr. 11).

Chorvátsko v sile 369. pechotného pluku s počtom 3 865 vojakov a Chorvátskej légie (obr. 12).

Zúčastnili sa ho aj kolaborujúce jednotky zo štátov západnej Európy. Patrili k nim francúzsky 638. pechotný pluk, belgický 373. valónsky prápor, nórska Legia Norwegia, dánska Divízia SS Viking a Dánsky dobrovoľnícky zbor, španielska 250. modrá divízia a tiež aj jednotlivci zo Švédska a niekoľkých ďalších krajín.

Účasťou Rumunska, Maďarska, Fínska, Talianska, Slovenska a Chorvátska v operácii Barbarossa v počte 37 divízií, sa významne zrýchlil postup hitlerovských vojsk na jednotlivých strategických smeroch. To prinieslo Nemecku v prvom období vojny veľké výhody a dočasnú prevahu. Tento akt Hitlerovej agresie však zároveň pred celým svetom odhalil jej zločinecký charakter. Ústup sovietskych vojsk v prvých bojoch východného ťaženia Wehrmachtom bol ústupom, ku ktorému ČA donútila jeho personálna aj materiálna prevaha.

V júni 1941 vypuklo v Kaunase protisovietske povstanie (obr. 13). Predchádzali mu deportácie občanov Litvy do pracovných táborov a väzníc, ktoré organizovala NKVD. Z Litvy v dňoch 15. 6. 1940 – 15. 6. 1941 deportovali 6 606 osôb, z toho 3 565 do pracovných táborov v Krasnojarskom kraji, Norillagu, Altaji, Komi, Kazachstane, Novosibirsku a Tomsku. Masové deportácie na Pobaltí sa uskutočnili v týchto počtoch: 38 000 z Litvy, 34 000 z Lotyšska a 60 000 z Estónska. Sovietska vláda ihneď vyhlásila mobilizáciu v 14 vojenských okruhoch a v európskej časti ZSSR vojnový stav.

V tomto čase sa v ZSSR začali formovať divízie Ľudovej domobrany (Narodnoje opolčenie). Postupne vzniklo 60 divízií a 200 samostatných plukov. V bojoch pôsobilo 36 divízií. V Moskve sa vytvorilo 16 divízií, do ktorých vstúpilo 160 000 občanov. V Moskovskej oblasti bolo v týchto jednotkách 20 000 občanov. V Leningrade vzniklo 10 divízií a 16 samostatných guľometno-delostreleckých práporov. V RSFSR sa aktivizovalo milión občanov a na Ukrajine vzniklo 8 divízií a 2 prápory. Do jednotiek ČA vstúpili 2 milióny občanov, z nich 250 000 do útočných práporov (obr. 14).

Boje na území ZSSR

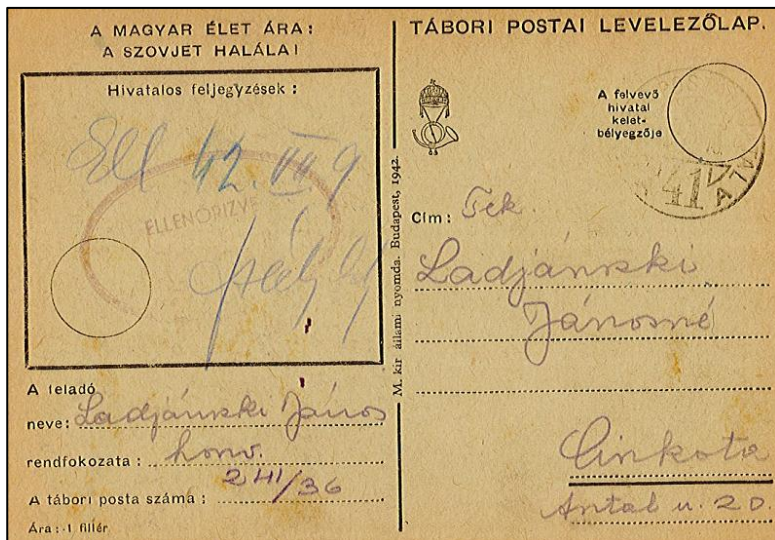
Nemci obsadili 21. 6. 1941 Vinnicu. Prvé bojové stretnutie s Wehrmachtom zažila aj posádka v Brestskej pevnosti. Táto sa pred podpisom paktu Ribbentrop – Molotov nachádzala v Poľsku. Po podpise paktu vznikla medzi Nemeckom a ZSSR nová hranica na rieke Bug. Hlavná pevnosť na východnom brehu rieky Bug pripadla Sovietskemu zväzu. Predsunuté opevnenie na západnom brehu Bugu pripadlo Nemecku. V čase začatia nemeckého útoku na Sovietsky zväz sa v pevnosti nachádzalo do 3 500 obrancov (celkovo v nej bolo 8 000 vojakov a 300 rodinných príslušníkov).

Obrázok 6 Doporučený R - list s frankatúrou nemeckých známok GROSS DEUTCHES REICH s vojenskou tematikou letectva, PVO, námorníctva, výsadkového, tankového a motorizovaného vojska

Obrázok 7 Rumunsky lístok poľnej pošty odoslaný rumunskou poľnou poštou č. 36, 7. 12. 1943 do Nadlaku, rumunská cenzúra

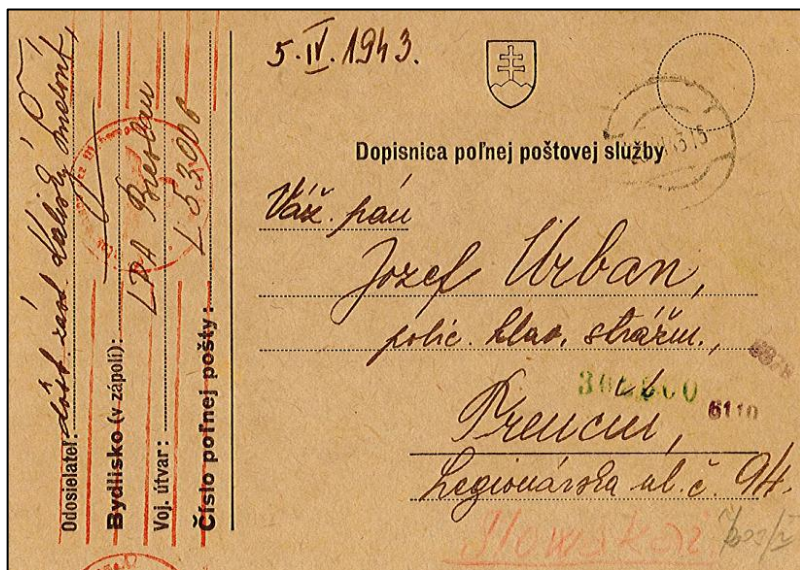
Obrázok 8 Maďarský lístok poľnej pošty TÁBORI POSTAI LEVELEZOLAP odoslaný 9. 7. 1942 od poľného poštového úradu č. A 41 A od jednotky 241/36 do obce Cinkota

Obrázok 9 Fínska celistvosť odoslaná finskou poľnou poštou PUOLUSTUSVOIMAT - KENTTAPOSTA 1943 na Kpk 2 3090

Obrázok 10 Taliansky lístok poľnej pošty odoslaný nemeckou poľnou poštou FELDPPOST č. 58517 do Icouza 24. 4. 1944

Obrázok 11 Slovenská dopisnica poľnej poštovej služby odoslaná z východného frontu prostredníctvom nemeckej LPA Breslau (Vratislav) do Trenčína

Obrázok 12 Chorvátska doporučená R-celstvosť odoslaná zo Sarajeva pripomínajúca boje Chorvátov pri Stalingrade a na Done

Obrázok 13 Ilustrovaná obálka s príležitostnou známkou vydaná v Litve k pripomenutiu deportácií obyvateľstva Litvy v rokoch 1940 – 1941

Obrázok 14 Ilustrovaná celistvosť vydaná k 40. výročiu Ľudovej domobrany (Narodnoje opolčenie) – Vlast’ – matka volá!

Delostrelecký útok na pevnosť sa začal 22. 6. 1941 o 3.15 hod. a útok 45. pešej divízie, ktorej velil F. Schlieper, o 3.45 hod. Nemci nasadili tanky a použili slzotvorný plyn a plameňomety. Dňa 26. 6. sa po silnom výbuchu na severnom ostrove vzdalo 450 obrancov. Nemci nasadili proti pevnosti ťažké delá kalibru 540 a 600 mm. Ťažké bombardéry zhodili na pevnosť bomby o váhe 500 a 1800 kg. V tom čase jej obrane velil mjr. I. Zubachov, ktorý sa dostal do zajatia a zomrel v KT. Komisár J. Fomin bol zastrelený kvôli funkcii i židovskému pôvodu. Obranu Západného opevnenia do pádu pevnosti viedol mjr. P. Gavrilov. Po ťažkom zranení padol do zajatia a do konca vojny bol v KT Hammelsburg a Ravensbruck, kde však prežil. Nemecká 42. pd stratila v boji o pevnosť za jeden týždeň 482 vojakov, 30 dôstojníkov a tisíc vojakov bolo zranených. Obrana Brestskej pevnosti trvala do 20. 7. 1941 (obr. 15).

Nemci 23. 6. 1941 obsadili litovský Kaunas. Už 24. júna 1941 ČA ustúpila z Brestu a Vilna a nemecké jednotky 28. 6. 1941 obsadili Minsk.

V ZSSR 30. 6. 1941 zriadili päťčlenný výbor pre obranu na čele s J. V. Stalinom. Ten až 3. 7. 1941 vystúpil v rozhlasovom prejave k občanom ZSSR. Oslovil ich ako „**Bratia a sestry**“ a adresoval im viacero hesiel: „**Naša vec je spravodlivá**“, „**Vít'azstvo bude naše**“, „**Všetko pre front**“, či „**Všetko pre vít'azstvo**“.

Nemci postupne obsadili Rigu (obr.16), časť Lotyšska a Bieloruska, v júli 1941 potom aj Vitebsk a Smolensk.

V bojoch pri Dubne sa vyznamenal veliteľ 9. mechanizovaného zboru gen. K. K. Rokossovskij. J. V. Stalin vymenoval 19. 7. 1941 za ľudového komisára obrany maršala S. M. Bud'onného, člena STAVKA³⁾. V júli až septembri 1941 velil JZ frontu, ktorý uskutočnil neúspešný protiútok pri Umani. Pri nezrealizovaní ústupu pri Kyjeve padlo do nemeckého zajatia 1 500 000 vojakov a Bud'onného z obklúčenia evakovali na poslednú chvíľu. V septembri a októbri 1941 potom velil Rezervnému frontu pred Moskvou.

Pre zlé organizovanie obrany, zbabelosť a vojenskú zradu 22. 7. 1941 popravili zastrelením veliteľa Západného frontu arm. gen. D. G. Pavlova, náčelníka štábu frontu genmjr. V. J. Klimovskicha a niekoľko ďalších veliteľov.

Do prvých bojov sa zapojili aj letci. Medzi nimi aj kpt. N. F. Gastello, ktorý 26. 6. 1941 s lietadlom Il-4 vykonal taran⁴⁾ na kolónu tankov, pričom so svojou štvorčlennou osádkou pri ňom zahynuli (obr. 17). Plukovník A. I. Pokryškin zostrelil v júni 1941 svoj prvý Messerschmitt Bf 109 E. Počas leteckých súbojov na Kubáni a v pokračujúcich operáciách počas 550 bojových letoch potom zostrelil 53 nemeckých lietadiel, najmä Messerschmitty Bf 109 E (obr. 18).

Ppor. A. P. Meresjev, stíhací pilot na JZ fronte, zostrelil v auguste 1941 pri Krivom Rogu prvé nepriateľské lietadlo. V marci 1942 ho neďaleko Starej Rusi zostrelili. V tom čase mal on sám na konte 4 zostrelé. Po páde lietadla mal zničené chodidlá a cesta z nepriateľského tyla k svojim mu trvala 18 dní. Pre gangrénu nôh mu museli obe nohy pod kolenom amputovať. Po tvrdom výcviku na protézach sa v roku 1943 vrátil späť k letectvu k 63. glsp. Počas Kurskej bitky 23. 8. 1943 zostrelil 2 Focke-Wulf FW 190. Celkovo pri 86 vzdušných súbojoch zostrelil 11 nepriateľských lietadiel.

Prvý nálet na Moskvu Nemci vykonali 21. 7. 1941. PVO ČA pri ňom zostrelila 17 nemeckých lietadiel. ZSSR podnikol prvý nálet na Berlín 7. 8. 1941 (obr. 19).

³⁾ STAVKA – orgán vytvorený v počiatočnom období vojny z prvkov generálneho štábu a vrchného velenia ČA.

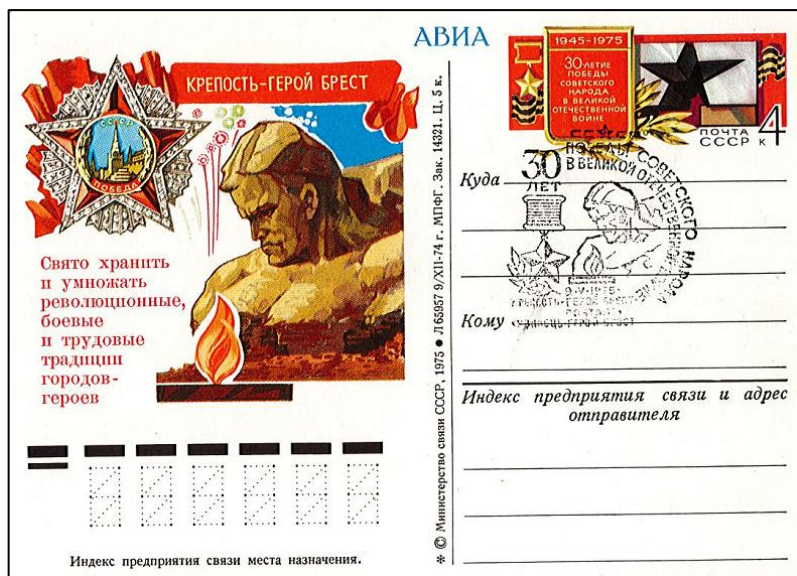
⁴⁾ Taran je spôsob útoku v podobe zničenia nepriateľa nabehnutím alebo nalietnutím (tanku na tank, lode na loď, lietadla na lietadlo atď.).

ČA a britské jednotky vstúpili koncom augusta 1941 do Iránu. Vytvoril sa tak koridor pre dodávky zbraní a potrebného materiálu ZSSR pre vedenie vojenských operácií.

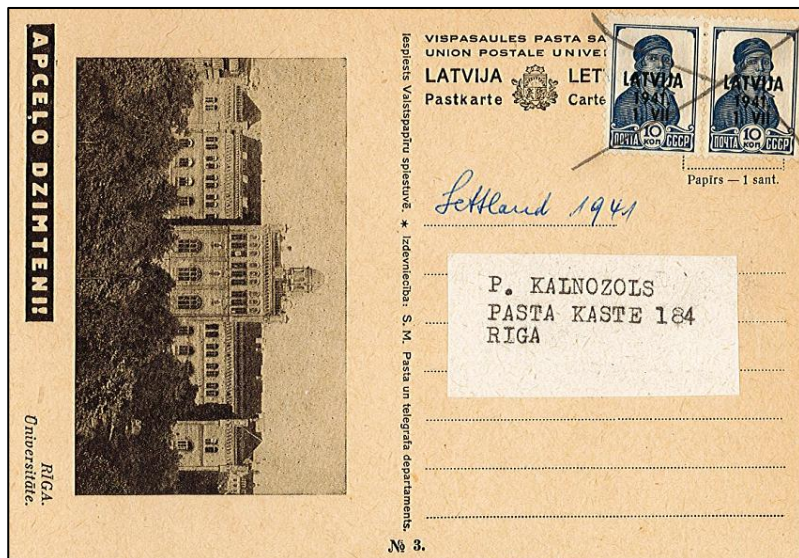
Dňa 26. 8. 1941 Nemci obsadili Dnepropetrovsk. V septembri 1941 19. armáda pod velením gen. I. S. Koneva utrpela sériu ťažkých porážok, ktorú ukončilo obklúčenie a zajatie jednotiek ČA v kotli pri Viazme. Nemecký postup 7. a 17. tankovej divízie a 20. motorizovanej divízie pri Viazme zastavil až gen. K. K. Rokossovskij.

Leningradská blokáda

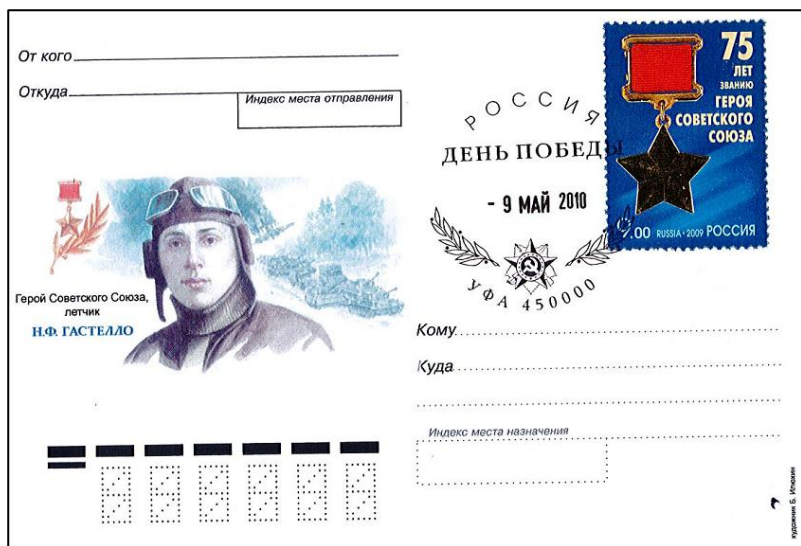
Nemecké vojská začali 4. 9. 1941 útok na Leningrad (obr. 20). Blokáda mesta, ktorá do histórie vošla pod názvom Operácia Polárna žiara (Operation Nordlicht), trvala 900 dní (od 8. 9. 1941 do 18. 1. 1944). Mesto počas nej opustilo 500 00 obyvateľov a hladom alebo zimou zomrelo milión ľudí. V zime v rokoch 1941 – 1942 bola cez zamrznuté Ladožské jazero do Leningradu zriadená vojenská automobilová zásobovacia trasa, tzv. „Cesta života“ (obr. 21). Dňa 18. 1. 1943 ČA úspešným útokom pri Ladožskom jazere prelomila nemecké obklúčenie Leningradu.

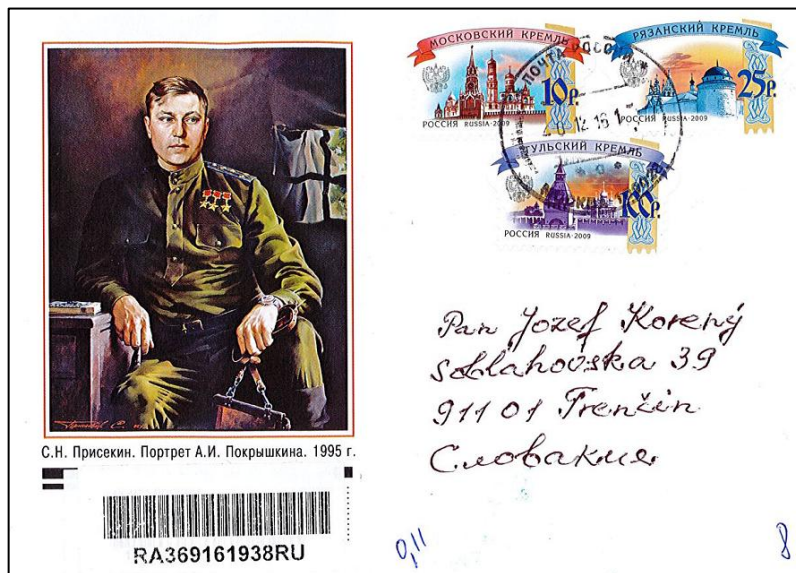
Obrázok 15 Ilustrovaný poštový lístok venovaný hrdinskej obrane Brestskej pevnosti, ktorá odolávala útokom nacistických vojsk do 20. 7. 1941

Obrázok 16 Ilustrovaný poštový lístok Litvy s mestom Riga s pretlačovou frankatúrou známkou ZSSR na LATVIJA 1. VII. 1941 v miestnej preprave

Obrázok 17 Ilustrovaný poštový lístok s portrétom letca N. F. Gastella a príležitostnou známkou k 75. výročiu zavedenia titulu „Hrdina Sovietskeho zväzu“ s príležitostnou pečiatkou

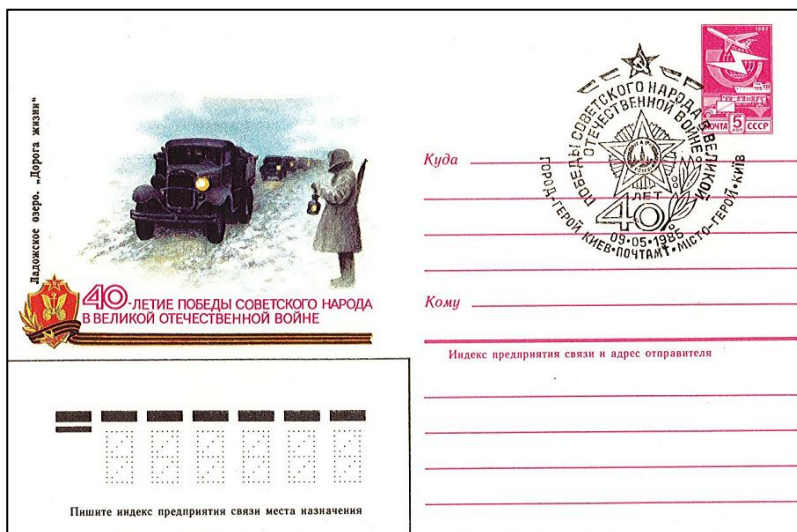
Obrázok 18 Doporučená celistvosť s portrétom letca A. I. Pokriškina, trojnásobného Hrdinu Sovietskeho zväzu, Moskva 20. 12. 2016

Obrázok 19 Pohľadnica Ríšskeho kancelárstva, sídla A. Hitlera, odoslaná totálne nasadeným do obce Velim, Protektorát Čechy a Morava

Obrázok 20 Ilustrovaný poštový lístok Leningrad – mesto Hrdina s príležitostnou pečiatkou Leningrad 27. 8. 1985

Obrázok 21 Ilustrovaná obálka s vyobrazením „Cesty života“ vytvorenou cez Ladožské jazero s príležitostnou pečiatkou 40. výročie víťazstva sovietskeho ľudu vo Veľkej vlasteneckej vojne 1945 – 1985

Postup na Moskvu

Dňa 19. 9. 1941 Nemci obsadili Kyjev (obr. 22). Počas ústupových bojov na Pravobrežnej Ukrajine a počas ústupu z Kyjeva padol aj veliteľ JZ frontu genplk. M. P. Kirponos.

Po napadnutí ZSSR sa začali v tyle organizovať partizánske jednotky. Medzi organizátorov partizánskeho hnutia na Ukrajine patrili genmjr. S. A. Kovpak (obr. 23). Od septembra 1941 velil Putivľskému partizánskému oddielu v Sumskej oblasti. V roku 1944 sa oddiely reorganizovali na 1. ukrajinskú partizánsku divíziu. Počas vojny uskutočnili 5 výpadov do tyla fašistických vojsk a prešli 10 000 km západnou Ukrajinou a Bieloruskom a dostali sa až k hraniciam Rumunska (tzv. Karpatský nájazd).

Postup nemeckých vojsk v smeroch na Moskvu bol v mnohých smeroch pre mesto veľmi dramatický. Ich jednotky postupne obsadili Dnepropetrovsk a začiatkom septembra 1941 dokončili obkľúčenie Leningradu. ČA v septembri 1941 potom ustúpila z Kyjeva. Sovietska 3. a 13. armáda sa 6. 10. 1941 ocitli v obkľúčení južne od Brianska. Nemci postupovali po ceste Oriol – Tulu a Mcensk. Z juhozápadu sa koncom októbra k Tule priblížil gen. Guderian so svojou 2. tankovou armádou, avšak pred mestom ho obrancovia zastavili (obr. 24).

Začiatkom októbra, 2. 10. 1941, začali nemecké vojská útok na Moskvu. Už 3. 10. 1941 obsadili Orel a 16. 10. 1941 ČA opustila Odesu. Diplomatický zbor sa presídlil z Moskvy do Kujbyševa a 20. 10. 1941 vyhlásili v Moskve stav obliehania. ČA sa koncom októbra 1941 stiahla z Charkova. Nemecké vojská obsadili začiatkom novembra 1941 Simferopol a Kursk. Maršal Žukov 4. 11. 1941 nariadil popraviť veliteľa 133. streleckej divízie plk. A. G. Gerasimova a komisára G. F. Šabanova, pretože bez povolenia nariadili ústup divízie z obrannej čiary na rieke Ruza.

Sovietska vládna moc zorganizovala 7. novembra 1941 na Červenom námestí v Moskve vojenskú prehliadku, z ktorej zúčastnené vojská odchádzali priamo do obranných postavení vybudovaných na obranu Moskvy (obr. 25).

V obci Petriščino Nemci 29. 11. 1941 obesili Z. Kosmodemjansku, príslušníčku sovietskej prieskumno-diverznej jednotky Západného frontu, ktorý bránil prístupy k Moskve na Možajskom smere. Ako prvej žene v krajine jej posmrtné udelili titul Hrdina Sovietskeho zväzu (obr. 26).

Guderianova armáda sa koncom novembra 1941 pokúsila obkľúčiť Tulu bojujúc proti 49. a 50. armáde len 90 km od Moskvy. Nemci potom útočnou operáciou, ktorá začala 5. 12. 1941, postúpili až 41 km pred Moskvu (obr. 27).

Na zvrátenie kritickej situácie sa z Ďalekého východu presunuli vojská o sile 40 divízií, v ktorých bolo 700 000 mužov. ČA spustila protiútok pod Moskvou a 13. 12. 1941 dokončila porážku nemeckých vojsk (obr. 28). Len v bojoch o Moskvu ČA stratila 966 000 mužov.

Pre koncom roku 1941 sa ČA vylodila na Kerčskom poloostrove a oslobodila Kalugu.

Do boja proti nacistickým vojskám sa zapojila aj mládež. V Krasnodone vznikla organizácia „Mladá garda“, ktorú riadil O. V. Koševoj. Po jeho chytení ho Nemci mučili a vo februári 1942 zastrelili (obr. 29).

Nemecké jednotky spustili začiatkom mája 1942 ofenzívu na Kerčskom poloostrove, z ktorého ČA ustúpila 23. 5. 1942.

ČA podnikla 13. 5. 1942 útok pri Charkove. V júli 1942 Nemci obsadili Sevastopol (obr. 30). V ten istý mesiac sa ČA stiahla z Vorošilovgradu, z Rostova na Done a Novočerkaska.

Bitka o Stalingrad

Bitka o Stalingrad bola najvýznamnejšou bitkou 2. svetovej vojny. Viac ako šesť mesiacov trvajúce boje patrili k najväčším a najkrvavejším nielen počas vojny, ale aj v histórii vojenstva vôbec. Nemecké vojská začali útok na Stalingrad 17. 8. 1942 (obr. 31). ČA v auguste 1942 ustúpila z Krasnodaru, ale protiofenzívou pri Rževe a Vjazme prelomila frontu. V septembri 1942 potom ustúpila z Novorossijska a 13. 9. 1942 sa rozpúťali boje o Stalingrad. Posledný útok na mesto začali Nemci 17. 10. 1942, ale ČA 19. 11. 1942 prešla do protiútok. Už 29. 11. 1942 vykonala prielom nemeckej fronty pri Veľkých Lukach, ktoré začiatkom roka 1943 oslobodila. Pokus Nemcov vyslobodiť sa z obklúčenia pri Stalingrade 12. 12. 1942 nebol úspešný. ČA začala 16. 12. 1942 ofenzívu na strednom Done a 22. 12. 1942 na Kaukaze. Podaril sa jej prienik nemeckých obranných línii v oblasti stredného Donu, kde postúpila o 150 km. Velenie ČA 8. 1. 1943 dalo nemeckým jednotkám obklúčeným pri Stalingrade ultimátum, aby kapitulovali. Po jeho odmietnutí ČA 10. 1. 1943 spustila generálny útok proti obklúčeným nemeckým jednotkám pri Stalingrade. Sovietske vojská ukončili 26. 1. 1943 likvidáciu nemeckých vojsk. 6. nemecká armáda kapitulovala 30. 1. 1943. Posledné zvyšky nemeckých vojsk sa vzdali 6. 2. 1943. Do zajatia sa dostal poľný maršal F. Paulus a 24 generálov a spolu s nimi približne 300 000 vojakov, z nich drvivá väčšina zahynula. Bitka o Stalingrad sa ukázala ako jeden z rozhodujúcich momentov v bojoch na východnom fronte a predznamenala obrat v ťažení Nemecka na východ.

Oslobodzovacia fáza Veľkej vlasteneckej vojny

ČA už vo februári 1943 obsadila Kursk a postupne oslobodila Krasnodar, Šachty, Vorošilovsk, Rostov na Done, Vorošilovgrad a Charkov a v marci 1943 aj Ržev. J. V. Stalinovi 6. 3. 1943 udelili hodnosť maršala ZSSR.

Nemecké vojská začali 5. 7. 1943 pri Kursku (obr. 32) útočné operácie s úmyslom získať späť na svoju stranu strategickú iniciatívu na východnom fronte. Ich úmyslom bolo zlikvidovať výbežok frontu označovaný ako Kurský oblúk a v tejto oblasti zničiť sovietske sily. Po 12. 7. 1943, kedy Sovieti začali protiofenzívu, nemecký postup ustrnul. Sovietske bojové útočné operácie sa skončili 23. 8. 1943. Bitka o Kursk vošla do histórie ako najväčšia tanková bitka, pri ktorej na oboch stranách bojovalo okolo 1 500 tankov. Je považovaná za rozhodujúcu bitku na východnom fronte a jednu z najdôležitejších bitiek 2. svetovej vojny. Po nej ZSSR prebral iniciatívu a nemecké vojská postupne vytlačil z obsadených území.

ČA prešla od polovičky júla 1943 do protiofenzívy a pri Orle prelomila nemecké línie. Postupne oslobodila Orel a Belgorod a zaútočila pri Briansku a Charkove, ktoré oslobodila v auguste 1943.

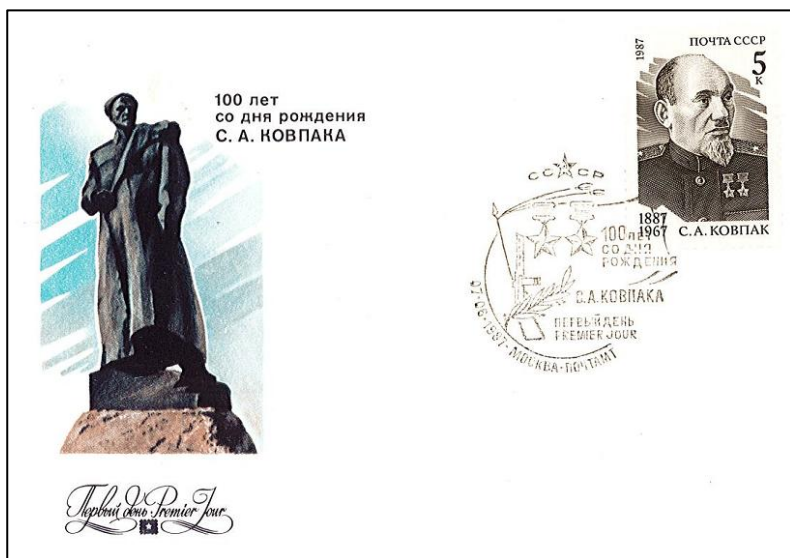
V závere leta ČA spustila ofenzívu pri Smolensku (31. 8. 1943) a na kubánskom úseku frontu (1. 9. 1943). V septembri 1943 postupne oslobodila Briansk a Smolensk. Začiatkom októbra 1943 ČA prekročila Dneper. V dňoch 23. – 25. 10. 1943 ČA oslobodila Melitopol a Dnepropetrovsk a 6. 11. 1943 i Kyjev. Tu sa do bojov zapojila už aj 1. čs. brigáda. Sovietske jednotky spustili 24. 12. 1943 ofenzívu západne od Kyjeva a do konca roku 1943 oslobodili Žitomír.

Dňa 1. 12. 1943 sa uskutočnila konferencia v Teheráne, na ktorej účastníci prijali deklaráciu o spoločných akciách proti Nemecku a o povojnovej spolupráci ZSSR, USA a Veľkej Británie.

Rok 1944 znamenal nástup ČA k definitívnemu oslobodeniu ZSSR a porážke nacizmu. Dňa 25. 1. 1944 začala Korsuň-sevčenkovská operácia 2. ukrajinského frontu (obr. 33). V marci 1944 zasiahol sovietsky protiútok nemeckú armádu skupinu Juh a do mája 1944 postupne vyčistila južné oblasti spod nemeckých jednotiek. Operáciou Bagration sovietske vojská zneškodnili Skupinu armád Stred, oslobodili strednú časť územia a smerovali do Bieloruska. Ľvovsko-sandomierská ofenzíva, Východokarpatská, Pobaltská, Jassko-kišinevská, Debrecínska a Petsamo-kirkenesská operácia postupne ukončili okupáciu ZSSR a preniesli bojové operácie z jeho územia na územia susediacich krajín. Začala sa posledná fáza 2. svetovej vojny, ktorá vyvrcholila dobytím Berlína, definitívnou porážkou nacistického Nemecka a ukončením bojov v Európe.

Obrázok 22 Ilustrovaný poštový listok Kyjev – mesto Hrdina – 30. výročie víťazstva sovietskeho ľudu vo Veľkej vlasteneckej vojne 1945 – 1975

Obrázok 23 FDC s príležitostnou známkou a príležitostnou pečiatkou k 100. výročiu narodenia genmjr. S. A. Kovpaka

Образок 24 Ilustrovaný poštový listok Tula – mesto Hrdina – 40. výročie víťazstva vo Veľkej vlasteneckej vojne 1941 – 1945

Образок 25 FDC s príležitostnými známkami „Prehliadka na Červenom námestí v Moskve 7. 11. 1941“, Moskva 22. 7. 1975

Obrazok 26 Ilustrovaná doporučená celinová celistvosť s portrétom Z. Kosmodemjanskej – Hrdinky ZSSR

Obrazok 27 Ilustrovaná celinová obálka s vyobrazením Památníka obrancem Moskvy na 41 km (5. 12. 1941)

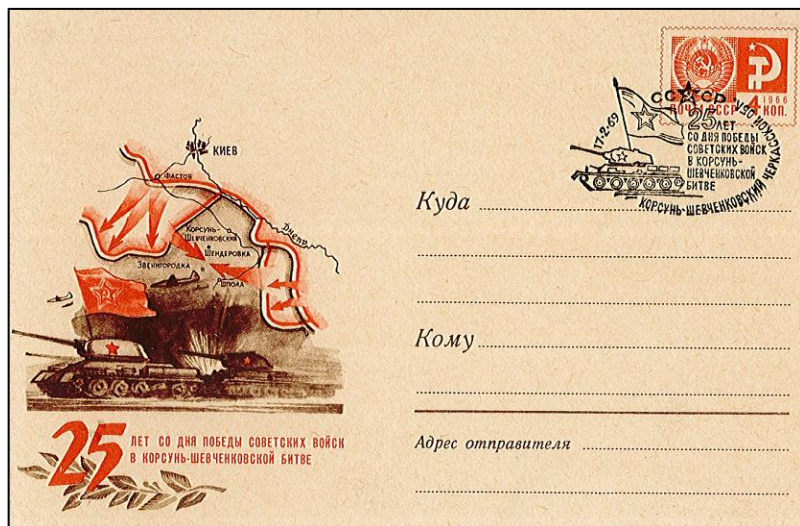
Obrázok 30 Analogická pohľadnica s príležitostnou známkou vydaná v roku 1964 k výročiu obrany Sevastopola v roku 1942

Obrázok 31 Celistvosť s príležitostnými známkami vydaná k 30. výročiu bojov o Stalingrad 1943 – 1973 na slávu obrancov Stalingradu s príležitostnou pečiatkou Stalingrad 2. 2. 1973

Obrázok 32 Celinová obálka s príležitostnou známkou a príležitostnou pečiatkou „20. výročie bitky pri Kursku, Kursk 5. – 6. augusta 1963“

Obrázok 33 Celinová obálka s príležitostnou pečiatkou „25. výročie víťazstva ČA v Korsuň-ševčenkovskej bitke“

Československá jednotka v ZSSR a jej bojový príspevok

V prvej polovici roku 1942 sa v ZSSR začala formovať vojenská jednotka, príslušníkmi ktorej sa stali občania Československa. Už 15. 7. 1942 dosiahol československý 1. prápor dislokovaný v Buzuluku taký stav, že umožnil reorganizáciu pre bojové zasadenie vo zväzku ČA. Sformoval sa 1. čs. samostatný poľný prápor a náhradná rota (obr. 34). Veliteľom práporu a dočasným veliteľom celej jednotky sa stal pplk. Ludvík Svoboda (obr. 35). Za jeho zástupcu vymenovali npor. Bohumíra Lomského a osvetovým dôstojníkom sa stal kpt. Jaroslav Procházka. 1. čs. samostatný poľný prápor prevzal bojovú zástavu 27. 1. 1943. V Buzuluku vznikol 1. 2. 1943 pod velením plk. J. Kratochvíla 1. čs. náhradný pluk. Počas jeho neprítomnosti (kým bol ešte vo Veľkej Británii) ho zastupoval npor. V. Dočkal.

Príslušníci 1. čs. samostatného poľného práporu v ZSSR sa presunuli vlakom na frontu 30. 1. 1943. Ich zostavu tvorilo 26 dôstojníkov, 10 rotmajstrov, 237 poddôstojníkov a 663 vojakov, pričom v nej pôsobilo 38 žien.

Trasa transportu 1. čs. samostatného poľného práporu viedla z Buzuluku cez Kujbyšev, Syzraň, Penzu, Rjažsk, Mičurinsk, Grajazy a Voronež. Dňa 17. 2. 1943 sa zastavil v Ostrogožsku, kde sídlilo veliteľstvo Voronežského frontu. Tu sa jednotka predstavila ukážkou svojej vycvičenosti gen. Golikovovi. Už 19. 2. 1943 prišiel prápor do stanice Valujky. Jednotky potom museli peším pochodom do blízkosti prednej línie prekonať vzdialenosť asi 350 km. Po jedenástich dňoch vyčerpávajúceho presunu (pochodovalo sa len v noci) zasneženým terénom, v mrazoch a fujavici a neskoršie v topiacom sa snehu, vstúpili 1. 3. 1943 naši vojaci do Charkova.

Prvá bojová úloha 1. čs. samostatného poľného práporu mu určovala zaujať v zostave 25. gardovej streleckej divízie gen. P. M. Šafarenka úsek obrannej línie pozdĺž brehu rieky Mže od osady Timčenkovo po osadu Arťuchovka. Šírka obranného úseku činila takmer 15 km, čo zodpovedalo úlohe skôr pre divíziu a nie prápor. Práporné jednotky vypochoďovali z Charkova 3. 3. 1943 o 02.30 hod. a v popoludňajších hodinách dosiahli priestor bojového zasadenia. 1. rota npor. Otakara Jaroša sa 4. 3. 1943 presunula do Sokolova. 2. rota npor. Jana Kudliča bránila v priestore Arťuchovky za riekou ľavý bok práporu a 3. rota npor. Vladimíra Janka zaisťovala obranu pravého boku v Timčenkove. Jedna čata zostala v zálohe v priestore Mírgorodu, kde sa zriadilo VS práporu. Práporu boli pridelené raketometné a delostrelecké batérie a taktiež ženijná rota.

Od 7. 3. 1943 pôsobil prápor pridelený k 62. gardovej streleckej divízií genmjr. P. I. Zajceva. Tu sa 8. 3. 1943 zapojil do bitky o Sokolovo (obr. 36) pod velením plk. Ludvíka Svobodu. V boji o Sokolovo (obr. 37) padlo

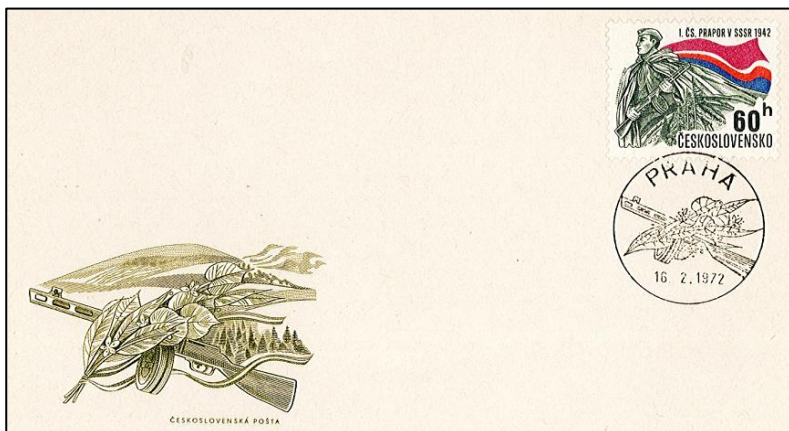
86 československých vojakov, medzi nimi i veliteľ 1. roty npor. Otakar Jaroš a ranených bolo 56 vojakov. Nemci práporu zničili 2 protitankové kanóny kalibru 45 mm, 5 mínometov, 7 protitankových pušiek, 5 ťažkých a 16 ľahkých guľometov. Nemecké straty predstavovali okolo 300 – 400 vojakov, 19 tankov, 4 – 6 obrnených transportérov. Nemeckým jednotkám sa podarilo prekročiť rieku Mžu a postupovali z tyla k Charkovu. Jednotkám v priestore Ternovoje, kde sa prápor nachádzal, hrozilo obklúčenie. Preto 13. 3. 1943 dostal rozkaz k odchodu z postavenia. Usilovným pochodom unikol obklúčeniu. Prápor po prekonaní Severného Donca dosiahol 20. 3. 1943 osadu Zacharovka, kde prešiel do zálohy Voronežského frontu a po odpočinku nastúpil na ďalší pochod zakončený 31. 3. 1943 v dedine Veseloje.

Výnosom Prezídia Najvyššieho sovieta ZSSR vyznamenali 87 príslušníkov 1. čs. samostatného poľného práporu v ZSSR najvyššími sovietskymi vojenskými radmi a medailami, medzi nimi aj čat. Bedřicha Reicina. Npor. Otakara Jaroša povýšili in memoriam do hodnosti kapitána a ako prvému cudzincovi mu udelili Zlatú hviezdu hrdinu ZSSR (obr. 38). Veliteľa práporu plk. Ludvíka Svoboda ocenili Radom V. I. Lenina.

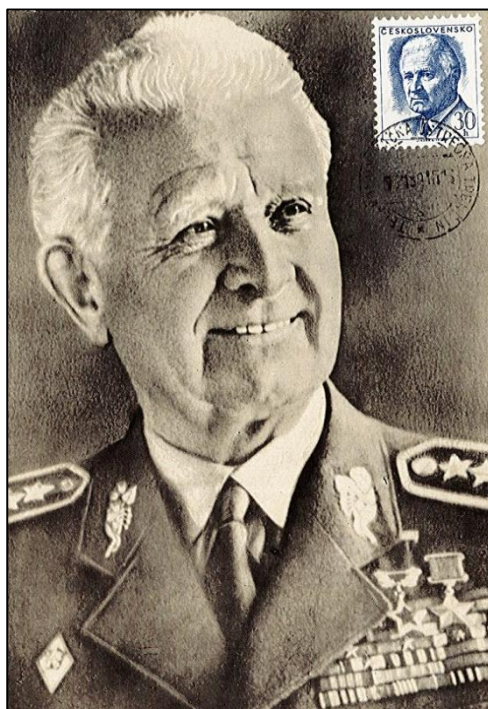
V máji 1943 sa 1. čs. samostatný poľný prápor presunul do Nového Oskolu a vzápätí vlakom do Novochooperska, kde dorazil 9. 5. 1943. Do Novochooperska sa 5. 5. 1943 vydal aj 1. čs. náhradný pluk v sile 1 410 osôb, z toho 20 dôstojníkov, 5 rotmajstrov, 57 poddôstojníkov, 1 316 vojakov a 12 žien, kde dorazil 10. 5. 1943. Tu sa začala tvoriť 1. čs. samostatná brigáda, ktorej veliteľom sa stal plk. Jan Kratochvíl.

Dňa 11. 12. 1943 prišiel do Moskvy exilový prezident Dr. Edvard Beneš a 12. 12. 1943 podpísal zmluvu medzi ČSR a ZSSR o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci (obr. 39).

V marci 1944 bola vtedy ešte brigáda presunutá do oblasti ukrajinského Rovna. Na vyhlásený nábor sa prihlásilo 12 000 dobrovoľníkov, z toho asi 600 žien. Dňa 10. apríla 1944 vznikol 1. čs. armádny zbor. V lete 1944 ho tvorili 1. a 3. pechotná brigáda, 2. paradesantná brigáda, tanková brigáda, 5 delostreleckých plukov a ďalšie podporné jednotky. Na začiatku septembra 1944 mal zbor okolo 16 700 vojakov. Časť zboru do konca vojny pôsobila v zostavách ČA a časť sa presunula na Slovensko, kde už v septembri 1944 podporila povstalecké jednotky v SNP. V rokoch 1944 – 1945 sa zbor podieľal na oslobodzovaní územia Slovenska i Čiech a Moravy. Jeho veliteľom sa 10. 9. 1944 stal gen. Ludvík Svoboda.

Obrázok 34 FDC vydaná k 30. výročiu vzniku
1. čs. samostatného poľného práporu v ZSSR, Praha 16. 2. 1972

Obrázok 35 Analogická pohľadnica arm. generála
Ludvíka Svobodu, Hrdinu ZSSR a ČSFR

Obrázok 36 Ilustrovaný poštový lístok
vyaný 8. 3. 1948 k 5. výročí bitky o Sokolovo

Obrázok 37 FDC vyaná k 25. výročí bojov
1. čs. samostatného poľného práporu o Sokolovo

Obrázok 38 Ilustrovaná celistvosť s príležitostnou známkou
npor. Otakara Jaroša – Hrdina ZSSR a príležitostnou pečiatkou
„30. výročie bojov o Sokolovo 8. 3. 1973“

Obrázok 39 FDC vydaná k 5. výročiu podpísania Spojeneckej zmluvy medzi
ČSR a ZSSR 12. 12. 1943 s príležitostnou pečiatkou „Praha 12. 12. 1948“

Nemecká a sovietska poľná pošta

Počas bojov na východnom fronte obe proti sebe stojace strany používali poľnú poštu. Nemecké jednotky mali v činnosti poľnú poštu FELDPPOST. Problémy s doručovaním zásielok nevyplývali len z vývoja situácie a prekážok kladených vedením bojovej činnosti, ale najmä na nemeckej strane ich spôsobovala veľká vzdialenosť od domova (obr. 40). Tá sa postupom nemeckých vojsk ďalej na východ zväčšovala (obr. 41). Nemeckú poľnú poštu využívali i príslušníci iných armád, ktoré bojovali po boku nacistických jednotiek.

Vojská ČA používali poľnú poštu hlavne pre styk vojakov s domovom (obr. 42, 43 a 44).

Významné vojenské osobnosti Veľkej vlasteneckej vojny

Na organizovaní obrany štátu a velení frontom a jednotlivým druhom vojsk sa významne podieľali mnohí vojenský predstavitelia.

Štvornásobný Hrdina ZSSR, maršal G. K. Žukov (obr. 2), od januára do júla 1941 NGŠ a člen STAVKA. Pôsobil ako 1. zástupca Vrchného hlavného veliteľa. Velil Leningradskému, Západnému frontu, a 1. bieloruskému frontu. Koordinoval činnosť frontov pri Stalingrade, blokáde Leningradu, pri Kursku, Dnepri, v Bieloruskej, Viselsko-oderskej a Berlínskej operácii. Dňa 8. 5. 1945 prijal kapituláciu nacistických vojsk Nemecka.

Trojnásobný Hrdina ZSSR maršal S. M. Bud'onnij (obr. 45), člen STAVKA a Ľudového komisariátu obrany. Postupne velil JZ frontu, Rezervnému frontu a Severokaukazskému frontu.

Dvojnásobný Hrdina ZSSR maršal R. J. Malinovski (obr. 46), veliteľ 6. A, Južného frontu, 66. A. Pod jeho velením sa uskutočnili úspešné operácie Záporožská, Bereznevo-smigirevská, Odeská, Nikopoľsko-krivorožská, NASSKO-kišinevská, Debrecínska, Budapeštianska, Viedenská a tiež Bratislavsko-brnianska, počas ktorej bola 4. 4. 1945 oslobodená Bratislava.

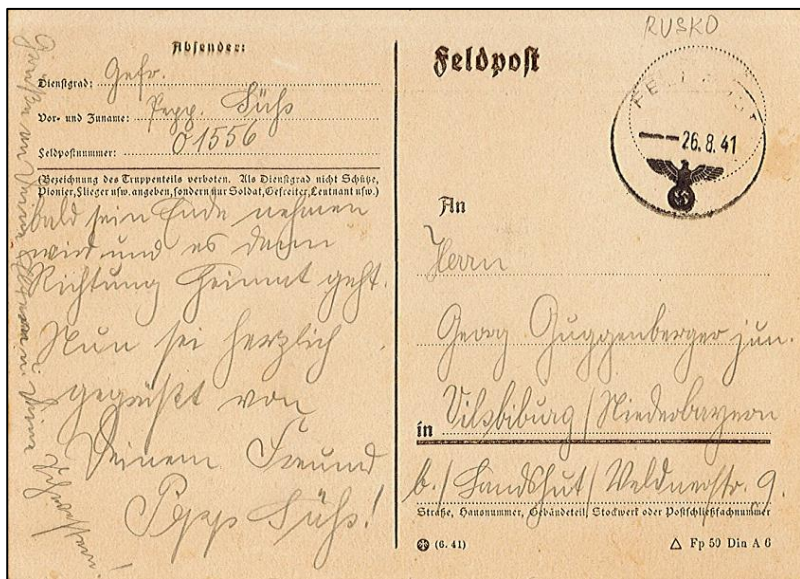
Dvojnásobný Hrdina ZSSR maršal K. E. Vorošilov (obr. 47), člen a predstaviteľ STAVKA pri frontoch, veliteľ Leningradského frontu a hlavný veliteľ partizánskeho hnutia. Zúčastnil sa prelomenia blokády Leningradu. Patril k účastníkom Teheránskej konferencie.

Dvojnásobný Hrdina ZSSR maršal K. S. Moskalkenko (obr. 48), veliteľ 38. A, 1. TA, 1. GA a 40. A. Zúčastnil sa obranných bojov pri Kyjeve, Moskve, Charkove, Stalingrade, Kursku, pri prechode Dnepra. Bol účastníkom Kyjevskej, Karpatsko-duklianskej, Západokarpatskej, Moravsko-ostavskej a Pražskej operácii.

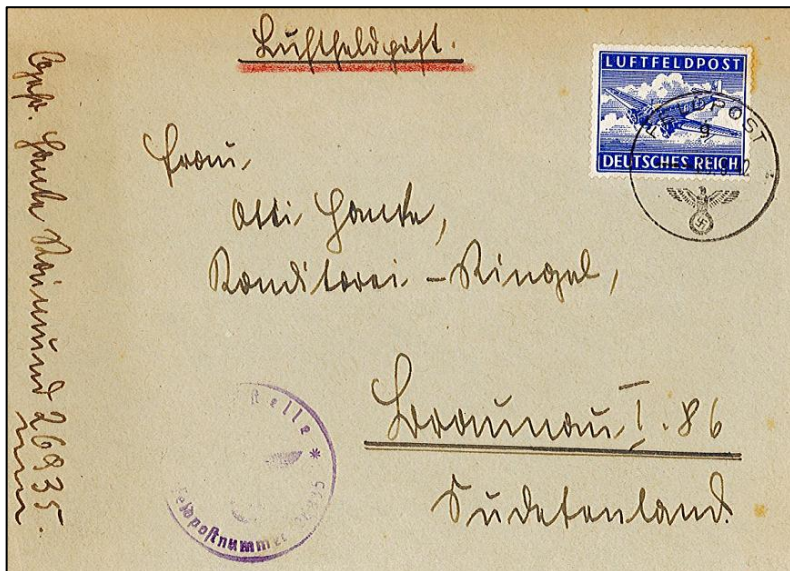
Dvojnásobný Hrdina ZSSR maršal I. S. Konev (obr. 49) od septembra 1941 veliteľ 16. A Západného frontu. Postupne velil Kalininskému, Stepnému (v Kurskej bitke) a ukrajinským frontom. Zúčastnil sa stretného boja pri Smolensku a úspešný bol aj ako veliteľ Kalininského frontu v bitke pred Moskvou. Zúčastnil sa Viselsko-oderskej, Berlínskej a Pražskej operácie.

Dvojnásobný Hrdina ZSSR maršal K. K. Rokossovskij (obr. 50) veliteľ 16. A a Brianského, Donského, Stredného, a bieloruských frontov. Jeho vojská bojovali pri Smolensku, Moskve, Stalingrade i Kursku a v Bieloruskej, Východopruskej, Východopomoranskej a Berlínskej operácii.

Z ďalších významných vojenských predstaviteľov, nositeľov mnohých najvyšších štátnych a vojenských vyznamenaní, veliteľov a náčelníkov štábov viacerých frontov a účastníkov operácií, je možné menovať maršala F. I. Tomalbuchina, hlavného maršala delostrelectva N. N. Voronova, maršala L. A. Govorova, hlavného maršala letectva A. E. Golovanova, hlavného maršala letectva K. A. Veršinina, hlavného maršala protitankových vojsk A. Ch. Babadžanjana, maršala M. P. Vorobieva, maršala I. Ch. Bagramiana, maršala F. I. Golikova, maršala M. V. Zacharova, admirála I. S. Isakova, genmjr. A. N. Saburova, organizátora partizánskeho hnutia na Ukrajine a mnohých iných.

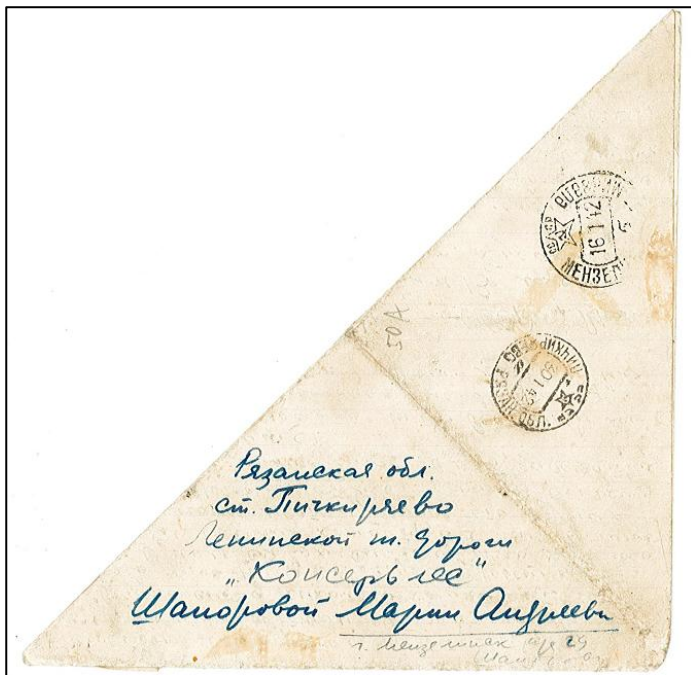
Obrázok 40 Lístok nemeckej poľnej pošty odoslaný poľnou poštou FELDPPOST b 01556 26. 8. 1941 od Regimentsstab Infanterie Regiment 482 do Vilsbiburg

Obrázok 41 List odoslaný nemeckou leteckou poštou LUFTFELDPOSTg 26935 6. 8. 1942

Obrázok 42 Listok poľnej pošty ČA odoslaný Poľnou poštou č. 50 18. 1. 1942 do mesta Tula

Obrázok 43 Tzv. „šiatočkový“ list (podľa tvaru jeho zloženia), odoslaný poľnou poštou ČA z mesta Menzemlia do Pičkirjajeva v Riazanskej oblasti v roku 1942

Obrázok 44 Ilustrovaná obálka odoslaná poľnou poštou ČA č. 840 do mesta Ulan-Ude 9. 6. 1942

Obrázok 45 Ilustrovaný poštový lístok vydaný k 100. výročiu narodenia maršala S. M. Buďonného

Obrázok 46 Maďarský ilustrovaný poštový lístok vydaný k 30. výročiu oslobodenia Maďarska so známkou s portrétom maršala R. J. Malinovského

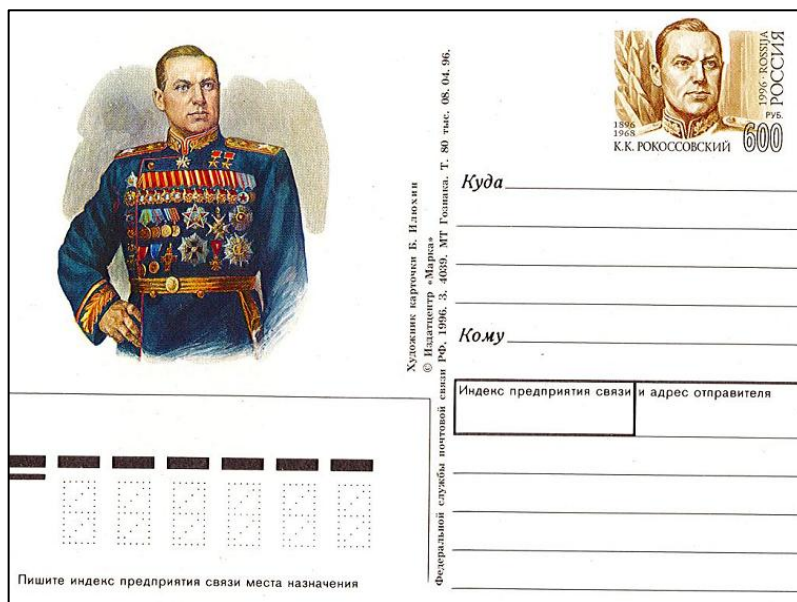
Obrázok 47 Ilustrovaná celistvosť s príležitostnými známkami maršala K. E. Vorošilova, hlavného veliteľa partizánskeho hnutia v ZSSR, a por. S. G. Bajkova, veliteľa skupiny odstrel'ovačov, ktorý v júli 1941 zničil most cez rieku Velikaja, pričom zahynul

Obrázok 48 Ilustrovaný poštový lístok s portrétom maršala K. S. Moskalenka

Obrázok 49 Ilustrovaná obálka s príležitostnou známkou maršala I. S. Koneva a príležitostnou pečiatkou Kyjev 24. 6. 1985

Obrázok 50 Ilustrovaný poštový lístok s portrétom maršala K. K. Rokossovského

2. Holokaust na obsadených územiach v rokoch 1941 – 1943

Masové vyhladzovanie Židov, páchané nacistickým Nemeckom, začalo jeho inváziou do Sovietskeho zväzu. Spolu s útočiacimi jednotkami Wehrmachtu postupovali štyri zvláštne útvary Waffen SS Einsatzgruppen. Ich úlohou bolo vraždiť Židov, funkcionárov komunistickej strany a komisárov ČA. Tieto útvary, za pomoci miestnych kolaborantov, zhromažďovali obyvateľov židovského pôvodu, najmä ženy, deti a starcov na miesta v blízkom okolí ich miest a dedín, kde ich popravovali najčastejšie postrieľaním.

Nemci 23. 6. 1941 obsadili litovský Kaunas. SS-Brigadeführer F. W. Stahlecker v ňom v koncom júna 1941 spustil holokaust a A. Klimaitis začal pogrom, na konci ktorého bolo 5 000 zavraždených Židov (obr. 51).

Hromadné vraždy boli vykonané aj v Ponari pri Vilniuse (asi 100 000 obetí), v pevnosti IX. v Kovne (asi 30 000 obetí), v Rumbuli pri Rige (asi 137 346 obetí), v auguste 1941 v Kamenci Podolskom, v septembri 1941 v Babom Jari pri Kyjeve (asi 33 771 obetí) (obr. 52), v Drobnickom údolí pri Charkove, v októbri 1941 v Odese na Kryme (asi 19 000 obetí), v decembri 1941 v Bogdanovke, Domanevke, Achmetevke, Slobodke (asi 40 000 obetí) a na mnohých ďalších miestach ZSSR. Tábory smrti boli postavené v okupovanom Poľsku a slúžili fyzickému vyhladzovaniu židovského národa.

Vyhladzovací KT Osvienčim II – Brezinka (Auschwitz II – Birkenau)

V tomto tábore sa v septembri 1941 uskutočnil prvý pokus likvidácie väzňov plynom cyklón B (kyanovodík, HCN), pri ktorom zahynulo 600 sovietskych vojnových zajatcov a 250 Poliakov. V komplexe táborov Auschwitz I, II, a III prišlo o život asi 4 000 000 ľudí. Zo Slovenska tam bolo deportovaných 65 692 osôb, z nich sa po vojne vrátilo len 348 osôb.

Vyhladzovací KT Chelmno nad Nerom

Išlo vôbec o prvý nacistický vyhladzovací tábor, kde sa k zabíjaniu ľudí používal jedovatý plyn. Tábor bol v činnosti od decembra 1941 do apríla 1943 a od apríla 1944 do januára 1945. V tábore zavraždili 152 000 až 340 000 ľudí. Medzi nimi sa nachádzalo aj 82 detí z Lidíc a 11 detí z Ležák.

Vyhladzovací KT Belžec

Za obdobie jeho existencie od marca do decembra 1942 v ňom zlikvidovali 434 000 Židov.

Vyhladzovací KT Treblinka

Bol v prevádzke ako Treblinka II. od júna 1942 do augusta 1943. V tábore dochádzalo k systematickému vyhladzovaniu poľských Židov. Niektoré odhady uvádzajú 730 000 – 900 000, iné až 1 000 000 obetí.

Vyhladzovací KT Sobibor

Za obdobie jeho činnosti od mája 1942 do októbra 1943 v ňom zavraždili asi 250 000 ľudí. V tomto tábore sa v októbri 1943 úspešne uskutočnilo najväčšie povstanie väzňov v KT, ktoré organizačne pripravil a viedol npor. ČA A. Pečerskij a zapojilo sa doň asi 600 sovietskych vojnových zajatcov.

Vyhladzovací KT Majdanek (obr. 53)

Bol v činnosti od 1. 10. 1941 do 22. 7. 1944. Za toto obdobie v ňom porazili 400 000 až 1 500 000 väzňov, medzi nimi aj 12 000 Židov zo Slovenska. Väzni tu neboli označení číslom a Nemci evidenčné knihy zničili. Odhady obetí preto vypočítali podľa dennej kapacity likvidácie v plynových komorách a prísunu transportov.

Vyhladzovací KT Stutthof (Sztutowo)

I keď ho zriadili už 2. 9. 1939, od 8. 1. 1942 až do konca vojny bol vyhladzovacím KT. Zahynulo v ňom asi 85 000 väzňov, medzi nimi aj účastníci SNP.

Vyhladzovací KT Jasenovac v Chorvátsku (obr. 54)

Od augusta 1941 do apríla 1945 sa v ňom vykonávala genocída etnických Srbov, Židov a Rómov. Počet obetí sa odhaduje na 500 000 až 700 000. Pre ukrutnosti, ktoré páchali na ľuďoch, Nemci tábor pomenovali „Jasenovac – Auschwitz Balkánu“.

Židovské povstania

Od roku 1940 na malej ploche geta vo Varšave žilo 380 000 obyvateľov židovskej národnosti. V lete 1942 z nich asi 300 000 Nemci deportovali do KT v Treblinke. Začiatkom roka 1943 vydal H. Himmler rozkaz na likvidáciu geta. Jeho obyvatelia sa však postavili na odpor pod heslom „nebudeme chodiť ako ovce na zabitie“ a od 19. 4. do 16. 5. 1943 viedli povstanie, ktoré však Nemci kruto potlačili a geto zničili (obr. 55). Podľa odhadov v priamych bojoch proti Wehrmachtu padlo okolo 1 000 povstalcov a 56 000 – 71 000 Židov odtransportovali do KT. Nemecké straty sa odhadujú na 300 až 500 vojakov.

Povstania Židov sa počas roku 1943 rozohoreli aj v Čenstochovej, Bedzine, Bialistoku, Poniatove a Travnikoch.

Masakre Židov

V júni 1941 sa uskutočnil už spomínaný masaker Židov v litovskom Kau-nase. V bieloruskej obci Chatyň (obr. 56) upálili 22. 3. 1943 149 ľudí vrátane 75 detí v stodole obloženej slamou. Masaker vykonali príslušníci 118. oddie-lu pomocného policajného práporu, ktorý tvorili Ukrajinci, Lotyšši, Litovčania a miestni kolaboranti v súčinnosti s 2. brigádou SS Dirlewangen.

Masaker skupiny Židov sa uskutočnil 20. 11. 1944 aj v Kremničke pri Banskej Bystrici. Nemci tam popravili 250 Židov, medzi ktorými sa nachádzala aj veliteľka výsadkovej skupiny AMSTERDAM (obr. 57) Chaviva Reiková, vlastným menom Marta Reiková a jej členky Chany Senešová a Rafäela Reisz.

Pracovné a koncentračne tábory pre Židov na Slovensku

Po vydaní Židovského kódexu začali slovenských Židov pred odtransportovaním do Terezína a KT v Poľsku sústreďovať do koncentračných stredísk a pracovných táborov. Najväčšie donucovacie zariadenie internačného a pracovného charakteru na Slovensku bolo v Novákoch medzi Košom a bývalou dedinou Laskár. Počas jeho trvania sa v tábore vystriedalo do 6 000 osôb. Z nich do KT v Poľsku deportovali viac ako 4 500 osôb a časť sa neskôr zapojila do SNP.

Ďalší pracovný tábor vznikol v Seredi (obr. 58) koncom septembra 1941 a existoval do 29. 8. 1944. Od septembra 1944 do marca 1945 mu velil SS-Hauptsturmführer Alois Brunner. Pod jeho vedením sa tábor premenil na KT. Od septembra 1944 do apríla 1945 deportovali sústredených do KT Osvienčim, Ravensbruck, Sachsenhausen, Bergen-Belsen. Posledné štyri transporty 31. 3. 1945 smerovali do Terezína. Zo Serede vypravili celkom 11 transportov s 11 532 osobami.

Pracovný tábor existoval tiež v bývalých kúpeľoch Vyhne. Cez tábor prešlo 843 osôb, pričom útrapy prežilo 183 osôb.

Sústredovací tábor v Žiline začal svoju činnosť 21. 3. 1942. Vypravili z neho 20 transportov, z toho 12 do KT Osvienčim. Do 18. 6. 1942 zo Žilinského okresu do KT deportovali 1 321 Židov.

Prvým transportom Židov z Popradu do KT Osvienčim v marci 1942 deportovali asi 1 000 mladých žien zo Šarišsko-zemplínskej župy.

V novembri 1944 Nemci zriadili v Petražke (Engerau) pracovný tábor, v ktorom sa nachádzalo 1 700 – 2 000 Židov. V ťažkých pracovných podmienkach popravili a pochovali do jedného hromadného hrobu 497 osôb.

Židia z Trenčína mali podobný osud ako Židia z iných miest na Slovensku. Cez sústreďovacie a pracovné tábory ich čakala cesta do KT Osvienčim alebo Majdanek. Z okresu Trenčín v nich zahynulo 1 573 Židov.

Z okresu Čadca v pracovných a zberných táboroch sústredili a do KT vzápätí vyviezli okolo 250 Židov.

Transporty Židov do KT sa uskutočnili aj z miest, ktoré po 2. 11. 1938 zabralo Maďarsko. Išlo prevažne o Židov z Maďarska a ich transporty sa uskutočňovali cez Košice. Z Levíc odišlo do KT 2 829 Židov, z Nových Zámkov 4 879 osôb a z Komárna 6 463 osôb. Z Košíc v 5 transportoch vypravili 16 007 osôb. Od 14. 5. 1944 do 20. 7. 1944 prešlo cez Košice 137 vlakov, v ktorých sa nachádzalo 401 437 Židov.

Malá pevnosť Terezín (obr. 59)

V roku 1941 sa mesto Terezín zmenilo na židovské geto, v ktorom žili aj Židia zo Slovenska. Do mesta deportovali 139 654 Židov. V gete zomrelo 33 430 osôb a v transportoch do KT zahynulo 86 934 osôb. V samotnej Malej pevnosti zahynulo 40 tisíc osôb.

Obrázok 51 Ilustrovaná celistvosť Litvy s príležitostnou pečaťou genocída Židov pripomínajúca holokaust v Litve, kde pred vojnou žilo 154 000 a po pripojení východného Poľska až 250 000 Židov. Vojnu prežilo 8 000 z nich

Obrázok 52 FDC Izraela s príležitostnou známkou „Posledná cesta“ Židov pred popravou v rokline v Babom Jari pri Kyjeve, Jeruzalem 7. 6. 1983

Obrázok 53 Ilustrovaná obálka s príležitostnou známkou pamätníka nemeckého KT Majdanek

Obrázok 54 FDC Republiky Srbskej vydaná k 60. výročiu oslobodenia tábora smrti Jasenovac, Banja Luka 15. 12. 2005

Obrázok 55 FDC vydaná k 40. výročiu povstania Židov vo Varšavskom gete

Obrázok 56 FDC pripomínajúca 70. výročie masakry dedinky Chatyňa v Bielorusku, Lagojsk 22. 3. 2013

Obrázok 57 FDC Izraela s príležitostnou známkou veliteľky výsadkovej skupiny AMSTERDAM Chavivy Reikovej, Hefer 1. 9. 1988

Miesto pre poštové nalepky

5 97 Sered

Deň pod 99

POSTOVÁ SPRIEVODKA

Cena _____ Ks _____ h

Počet kusov – Obal 1 *vec* Obsah *faruba*

Pani
maria Vancurové
prot. invalidička
Orechová

Pošta _____

Váha { _____ kg _____ g
_____ kg _____ g
_____ kg _____ g
_____ kg _____ g

Príchod na Acch (pre správcu)

ORECHOVÁ 23. 1. 41/72

Poplatky pri podaní:

výplatné	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
miestny príplatok	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h

Poplatky pri dodaní:

doplatné	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h
doručné	_____ Ks _____ h
náveštné	_____ Ks _____ h
miestny príplatok	_____ Ks _____ h
úložné od do	_____ Ks _____ h
iné poplatky	_____ Ks _____ h
_____	_____ Ks _____ h

1elateľ neurobí opatrenie pre prípad nedoručenosti, bude zásielka bez jeho súhlasu vrátená!

Obrázok 58 Balíková sprievodka Sered', 27. 1. 1944

5 h *Ing. Rosengarten Ernst*
Theresienstadt.
Parkstrasse 12

POSTKARTE
DOPISNICE

Herr
Rosengarten Ernst

Mähr.-Ostrow
Turečekplatz 1

1940

Obrázok 59 Poštový lístok z KT Terezín napísaný 24. 8. 1943 a odoslaný 14. 9. 1943 väzňom Ing. A. Rosengartenom z pošty Bohušovice nad Ohňi do Moravskej Ostravy

3. Významné udalosti v Strednej a Západnej Európy

Na vojenskej lodi Augusta v prístave Ship Harbour na Newfoundland sa 14. 8. 1941 stretli britský premiér W. Churchill a americký prezident F. D. Roosevelt. Podpísali tu spoločné vyhlásenie pod názvom „Atlantická charta“, v ktorej stanovili zásady politiky pre budúce obdobie. Charta zohrala významnú úlohu pri vytvorení spoločnej protihitlerovskej koalície.

V Prahe 27. 5. 1942 sa uskutočnil atentát na zastupujúceho ríšskeho proktora v Čechách a na Morave R. Heydricha, (Obr. 60) ktorý na následky zranení zomrel 4. 6. 1942. Atentát vykonalí príslušníci výsadku Anthropoid z Veľkej Británie rtm. Jozef Gabčík a rtm. Jan Kubiš (Obr. 61) v spolupráci s Josefom Valčíkom.

Po zrade rtm. Karla Čurdy sa 18. 6. 1942 v kostole Sv. Cyrila a Metoda (za Protektorátu Sv. Karla Boromejského) v Resslovej ulici odohral nerovný boj 7 parašutistov s príslušníkmi náhradného práporu „Deutschland“ a strážneho práporu „Prag“. Josef Bublík, Jozef Gabčík, Jan Hrubý, Jan Kubiš, Adolf Opálka, Jaroslav Švarc a Josef Valčík boj ukončili samovraždou. Na základe rozsudkov stanného súdu v Prahe a v Brne zastrelili 1 327 Čechov. Zradou parašutistu Karla Čurdu sa pátranie gestapa po páchateloch atentátu sústredilo na Pardubicko, kde pôsobil výsadok SILVER A. V dôsledku zrady sa jeho veliteľ kpt. Alfréd Bartoš 21. 6. 1942 zastrelil.

Ako odvetu za atentát Nemci 10. 6. 1942 vyhladili obec Lidice (obr. 62). Zastrelili pritom 173 mužov a ďalších 26 obyvateľov popravili 16. 6. 1942 v Prahe-Kobylisiach. Zo 196 lidických žien, ktoré boli odoslané do KT Ravensbrück, umučili a povraždili 53. Tragický osud postihol aj deti. Z celkového počtu 105 sa ich konca vojny dožilo len 17. Nacisti 88 detí zavraždili v KT Chelmno nad Nerom.

Podobný osud postihol aj obec Ležáky na Chrudimsku, odkiaľ od januára 1942 vysiela rádiostanica Libuše. Nacisti 24. 6. 1942 osadu uzavreli, vypálili a obyvateľov prepravili do Pardubíc. Tu 33 z nich zastrelili a časť zahynula v KT. Deti zahynuli v KT Chelmno nad Nerom, prežili len dve sestry. Celá tragédia si vyžiadala 57 obetí.

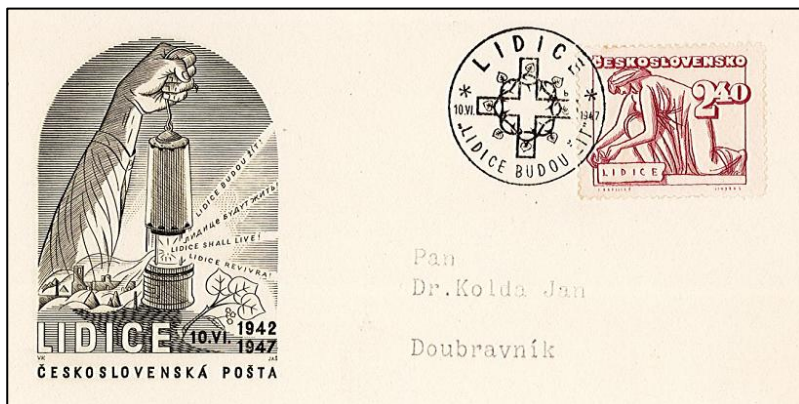
Britské a kanadské jednotky 19. 8. 1942 uskutočnili operáciou DYNAMO – pokus o vylodenie sa v Dieppe (Dunkerque) vo Francúzsku, pri ktorej sa zachránilo 338 226 vojakov. Briti pritom stratili 226 lodí a 145 lietadiel, Nemci 156 lietadiel (obr. 63). Nemci 27. 11. 1942 obsadili hlavnú základňu francúzskeho loďstva Toulon, pričom došlo k zničeniu kotviaceho francúzskeho loďstva vlastnými silami jeho potopením a vyhodením do vzduchu.

Obrázok 60 Doporučený list so známkou R. Heydricha odoslaný 4. 6. 1943 z Prahy do Rybárpole (súčasť Ružomberka), nemecká cenzúra

Obrázok 61 Doporučený list s frankatúrou známok rtm. Jozef Gabčík a rtm. Jan Kubiš s príležitostnou pečiatkou automobilu, v ktorom sa viezol R. Heydrich

Obrázok 62 FDC s príležitostnou známkou a pečiatkou k 5. výročiu vyhladenia Lidic

Obrázok 63 FDC Kanady so známkami pripomínajúcimi činnosť vlastných jednotiek počas vylodenia 19. 8. 1942 v Dieppe vo Francúzsku

Obrazový materiál k článku pochádza zo zbierok autora

(Dokončenie v budúcom čísle)